

Николай Генов

ЗА СОЦИОЛОГИЯТА

София, 2019

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на автора и на издателство „Изток-Запад“.

© Николай Генов, автор, 2019

© Издателство „Изток-Запад“, 2019

ISBN 978-619-01-0377-6

НИКОЛАЙ ГЕНОВ

ЗА СОЦИОЛОГИЯТА

NIKOLAI GENOV

FOR SOCIOLOGY

Sofia, 2019

СЪДЪРЖАНИЕ

Предговор.....	9
1. Социологическа парадигма „социално взаимодействие“	15
1.1. Обосноваване на социологическото познание	15
1.2. Изборът на теоретично начало: три стратегии.....	23
1.3. Аналитични определения на социалното взаимодействие.....	36
1.4. Детерминанти в социалното взаимодействие	51
1.5. Взаимодействия в социалните иновации	57
1.6. Заключение.....	85
1.7. Цитирана литература	88
2. Социални взаимодействия и социетални трансформации.....	95
2.1. Финалът на социалния хипер-експеримент	95
2.2. Тест за обяснителните и прогностични възможности на социологията.....	104
2.3. Как да се запълни категориалният вакуум?.....	118
2.4. Социеталната трансформация	130
2.5. Заклучителни бележки	144
2.6. Цитирана литература	150
3. Глобални взаимодействия	155
3.1. Проблемната ситуация.....	155
3.2. Аналитични определения на глобалните взаимодействия.....	162
3.3. Глобални трендове и глобална криза.....	177
3.4. Глобални трендове в Източна Европа.....	185
3.5. Кратка равностетка	203
3.6. Цитирана литература.....	208

4. Призванието на социолога.....	215
4.1. От описания към категориален анализ	215
4.2. Към индивидуализация в социалните науки.....	228
4.3. Социологическото призвание в действие	239
4.4. Социални и професионални турбуленции.....	244
4.5. Призванието на социолога като преподавател	254
4.6. Анализ и изводи	260
4.7. Цитирана литература.....	272
5. Публична социология.....	277
Резюме на английски език.....	289
Библиография	295

CONTENTS

Preface	9
1. The Sociological Paradigm	
„Social Interaction“	15
1.1. Laying the Foundations of Sociological Studies	15
1.2. The Choice of Theoretical Starting Point: Three Strategies	23
1.3. Analytical Definitions of Social Interaction	36
1.4. Determinants in Social Interaction	51
1.5. Interactions in Social Innovations	57
1.6. Conclusion	85
1.7. References	88
2. Social Interactions	
and Societal Transformations	95
2.1. The End of a Social Hyper-experiment	95
2.2. Testing the Explanatory and Prognostic Potentials of Sociology	104
2.3. How to Fill out the Conceptual Vacuum?	118
2.4. Societal Transformation	130
2.5. Concluding Remarks	144
2.6. References	150
3. Global Interactions	155
3.1. The Problem Situation	155
3.2. Analytical Definitions of the Global Interactions	162
3.3. Global Trends and Global Crisis	177
3.4. Global Trends in Eastern Europe	185
3.5. Brief Recapitulation	203
3.6. References	208

4. The Vocation of the Sociologist.....	215
4.1. From Descriptions to Conceptual Analysis	215
4.2. The Search for Individualization in the Social Sciences	228
4.3. The Sociological Vocation in Action	239
4.4. Social and Professional Turbulences	244
4.5. Sociologist's Vocation as University Teacher.....	254
4.6. Analysis and Conclusions	260
4.7. References.....	272
5. Public Sociology.....	277
Summary in English	289
Bibliography	295

ПРЕДГОВОР

ТАЗИ КНИГА Е ИНТЕЛЕКТУАЛНА РАВНОСМЕТКА. И в същото време тя открива нови хоризонти за иновативни и ефективни социологически изследвания. Това е целта на актуализирания синтез на идеи, пръснати в стотици публикации в разни страни и на разни езици. Публикациите са подготвяни по разнообразни поводи и в различни условия. Много детайли в техните цели и аргументи не са сравними. Но във всяка от тях може да се проследи една обща стратегия на изследователски интерес и реализации. Нейното развитие започва с защитената в Лайпциг през 1975 година докторска дисертация и стига до монографията за глобалната индивидуализация, която Palgrave Macmillan публикува през 2018 година. Стратегията предвижда да се обоснове, изгради и активно да се използва нова дисциплинарна парадигма, която ефективно да ориентира и регулира социологическите изследвания. В центъра на предлаганата парадигма е широко схващаното *понятие за социално взаимодействие*. То е дефинирано чрез обmena на вещество, енергия и информация между индивидуални и колективни социални *субекти*, техните *отношения* и *процеси* на микро-, мезо- и макросоциално равнище. Определени са аналитични параметри на социалните взаимодействия, както и основните детерминационни вериги в тях.

Стратегическият преход от социологически парадигми, развити около понятия за социална система, структура или функция и фокусирани предимно върху социалната интеграция, към парадигма с фокус върху социалните процеси и промени се налага от ускорената динамика на съвременните общества. Бързо се променят материалните и идейните условия, както и целите и средствата на социалните дейности. Опитите да се намери общ знаменател на тези промени се сблъскват с тяхното изключително многообразие. Но то не е сериозен аргумент за отказ от синтез в основанията на социологическото познание. Предлаганият

синтез се опира на принципите за изграждане на научни теории и дисциплини, на идеи от социологическата традиция, както и на пет десетилетия изследователски опит от провеждане на теоретични и емпирични социологически изследвания. Този опит потвърждава продуктивността на новата парадигма в дескриптивни, обяснителни и прогностични процедури. Те осигуряват познавателен материал, необходим за диагноза на социалната ситуация на индивиди, групи и организации, на селища, общества, глобални региони и на човешката цивилизация, както и на визии за тяхното развитие. Подробен позовавания дават възможност да се проследи логиката и феноменологията в развитието на парадигмата *социално взаимодействие* и на нейните приложения.

Значението на тази метатеоретична проблематика стана очевидно на фона на вълната от радикални социални промени в Източна Европа след 1989 година. Те изненадаха социолозите, защото колегията не разполагаше с готови категориални модели за адекватно описание, обяснение и прогнозиране на такива дълбочинни социални процеси. Очакването, че този дефицит ще бъде лесно и бързо преодолян чрез понятието за транзичия (преход) се оказа теоретична и идеологическа илюзия. Това понятие осигурява категориални опорни точки за частични описания, но не и за систематично обяснение и прогнозиране на протичащите бързи и повсеместни промени в обществата от региона. Много по-ефективно и перспективно се оказа понятието за *социетална трансформация* във вариант, който е *синтезиран с парадигмата „социално взаимодействие“*. Този синтез даде възможност да се разграничат и същевременно да се изследват комплексно фундаментални процеси на *ускорена комерсиализация на икономиката, демократизация на политиката, универсализация на ценностно-нормативни системи, дигитализация на технологиите и екологизация на мисленето и поведението*. Новата парадигма за изследване на източноевропейски социетални трансформации може лесно да се адаптира и приложи за изследване и управление на социетални трансформации в други условия.

В хода на разработката и приложението на работещо понятие за социетална трансформация стана ясно, че то разкрива много добри възможности за диференциация на анализа и систематизация на резултати от изследователската работа. Но то по-

казва и съществени обяснителни и прогностични ограничения, включително и в синтез с парадигмата *социално взаимодействие*. Необходим е категориален апарат, който да надхвърля обяснителните възможности на социеталната диференциация и интеграция, като позволява включването им в обяснителните и прогностични рамки на глобални социални процеси. Този преход от методологичен социетализъм към методологичен глобализъм бележи нов стадий в развитието на социологическото познание. Той се характеризира със съсредоточаване на изследователското внимание върху глобални социални трендове като *резултат* от взаимодействия на социетално, макро-регионално и глобално социално-структурно равнище.

От друга страна, теоретични и емпирични изследвания идентифицираха глобалните трендове като *основен фактор* за формиране, възпроизвеждане и промяна на съществуващите и бъдещи локални, регионални и глобални социални ситуации. Изследвания на тези двустранни зависимости и влияния позволиха да се разграничат четири глобални тренда: *повишаване на рационалността на организации, индивидуализация, разпространяване на инструменталната активност и универсализиране на ценностно-нормативни системи*. В хода на тези изследвания се очертаха контурите на широк спектър от източници на социална динамика в резултат на противоречиви взаимодействия *във всеки* от тези глобални трендове и *между тях*. Това е обещаваща перспектива за поставяне на диференцирана диагноза и прогноза за социални ситуации на различни социално-структурни равнища. В идеалния случай този резултат се постига чрез верификация и фалшификация на изказвания за повторими и проверими зависимости в социалните структури и процеси. Появяват се възможности да се възпроизведе логиката на номологичните изказвания в природните и техническите науки и да се подлагат тези изказвания на по-строга емпирична проверка отколкото досега е обичайно в социологията.

Над всеки опит да се обсъждат и решават смислено тези фундаментални проблеми на социологическото познание пада дългата сянка на идейното наследство на Макс Вебер и Толкът Парсънс. В социологическата колегия укрепва убеждението, че е необходимо постоянно критично съотнасяне на новите изследователски

амбиции и познавателни иновации с тези идеи. На много места в книгата тази идейна връзка е експлицитна, защото тя определя контурите на съвременната професионална идентичност на социологията и социолозите. Утвърждаването и развитието на тази идентичност изискват постоянно съпоставяне на традиционни и съвременни подходи в социологическите обяснения, както и непрекъснато обновяване на социологическия категориален апарат в тясна връзка с развитието на социалната действителност и на знанията за нея.

Усилията за постигане на такъв резултат са насочени в текста главно към развитие и използване на аналитичната категориална рамка на парадигмата *социално взаимодействие* в координация с развитието на понятия за глобални социални трендове и техните взаимодействия. Предлаганите нови категориални модели имат добрия шанс да се утвърждават в социологическата теория, в теоретично ръководени емпирични изследвания и в усилията за повишаване на тяхната практическа релевантност. Това развитие е ново качество в диагнозата на социални ситуации на различни равнища на социалните структури и в управлението на тези ситуации.

Предлаганата категориална иновация открива широки възможности за обяснение на комплексността на познавателния и практическия контекст, в който се „прави“ социология. Тя се „прави“ от индивиди под влиянието на екологични, технологични, икономически, политически и културни структури и процеси. Те въздействат върху социолога и социологическата колегия опосредовано чрез влиянието на формални и неформални организации. От своя страна, индивидите-социолози развиват дисциплината и професията на основата на усвоени в социализацията знания, ценности, норми и практически умения, както и на основата на вродени, но социално модифицирани личностни характеристики като интелигентност, емоции и воля. Този широк спектър от детерминиращи фактори и взаимодействия, които формират призванието на индивида-социолог дава ключа за прецизно обяснение на връзката между социални и познавателни процеси. Такъв ключ не предлага рутинно повтаряната, но не твърде смислена постановка за „социологията като призвание“. Коя социология? Тази на хилядите, които живеят *от* социологията? Или на

малцината, които действително живеят за социологията? Това е постоянна и силно разделяща дилема, пред която е изправена социологическата колегия. Всеки социолог има право на мнение по тази проблематика и на съответно поведение в изследователската и преподавателска работа. Предлаганият в тази книга отговор е основан на системния анализ на един отделен случай, който осигурява достатъчно първична информация за това, как се „прави социология“, като се живее за социологията.

Николай Генов
Берлин-София